

عنوان مقاله: شناسایی عوامل موثر بر پیشگیری از تمایل بر وقوع تخلفات مالی در سازمان امور مالیاتی کشور

زهراسادات جعفری^۱ و حبیب‌الله طاهرپور کلانتری^۲

دریافت: ۱۳۹۳/۶/۲۵

پذیرش: ۱۳۹۳/۷/۵

مقاله برای اصلاح به مدت هفت ماه و ۱۵ روز نزد پدیدآوران بوده است.

چکیده:

هدف اصلی این پژوهش شناسایی عوامل موثر بر تمایل به فساد مالی در سازمان مالیاتی شهر تهران است. روش پژوهش از نوع توصیفی، اکتشافی، کاربردی و میدانی است. جامعه آماری در این پژوهش شامل تمامی کارکنان سازمان امور مالیاتی شهر تهران است. حجم نمونه پژوهش ۱۴۰ نفر، و روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه‌ای با توجه به مبانی نظری با تعداد ۸۸ پرسش تهیه شده است. آلفای کرونباخ برای متغیرها برابر با ۰/۹۳ است. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی منجر به کشف پنج عامل موثر بر تمایل به فساد مالی کارکنان سازمان شامل عواملی مانند عدم شایسته‌سالاری، عدم شفافیت، توجه به دین، ارزش‌ها و قانون، سیستم تنبیه و مجازات و رابطه‌مندی شد. نتایج به‌دست‌آمده از رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد به ترتیب عوامل شایسته‌سالاری، عدم شفافیت، سیستم تنبیه و مجازات، و رابطه‌مداری بیشترین تأثیر را روی تمایل به فساد مالی دارند.

کلیدواژه‌ها: فساد مالی، عوامل موثر بر فساد مالی، سازمان مالیاتی، شایسته‌سالاری، شفافیت، عامل توجه به دین، ارزش‌ها و قانون.

۱. کارشناسی ارشد مدیریت
دانشگاه آزاد، علوم و
تحقیقات (نویسنده مسئول)
zahasadatjafariyeh@
gmail.com

۲. استادیار موسسه عالی
آموزش و پژوهش مدیریت
وبرنامه‌ریزی
habtaherk@yahoo.com

روزی حلال در ایجاد شخصیت فردی و اجتماعی یک جامعه تاثیر شگرفی دارد. کسب روزی حلال در یک جامعه باید دغدغه مردم و مهم‌تر از همه مسئولان کشور باشد. مدیران کشور در همه سطوح باید علاوه بر برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در بخش‌های مختلف حوزه فعالیت خود، نسبت به تامین لقمه حلال برای زیرمجموعه خود و سایر مردم احساس مسئولیت کنند. عدم توجه به این مهم آثار منفی بسیار زیادی، حتی شدیدتر از حملات دشمن خارجی را برای جامعه در پی خواهد داشت. شیوع و رواج فساد مالی و اداری در میان مردم و مسئولان، حتی اندک، مانعی برای کسب روزی حلال است.

فساد مالی یکی از مصادیق عمده و روشن آسیب‌های نظام اداری است و می‌توان ادعا کرد فساد مالی همزاد با تشکیل حکومت در جامعه مطرح بوده است؛ یعنی از زمان پیدایش حکومت و دولت و برپایی تشکیلات اداری و نهادهای عمومی، سوءاستفاده از اختیارات و مفسد مالی نیز شکل گرفته و همواره برای جامعه و عموم مردم تهدیدی جدی بوده و هست. فساد مالی، پدیده‌ای پیچیده، چندبُعدی و دارای علل و آثار چندگانه است که در اوضاع مختلف، نقش و نمودهای متفاوتی می‌یابد و به طور عمده آن را مشکل کشورهای جهان سوم (در حال توسعه) دانسته‌اند. هرچند کشورهای صنعتی هم تا حدودی دست به گریبان این مشکل هستند. در سال‌های اخیر شاهد مطالعات گسترده‌ای در بیان علل ارتکاب چنین فعالیت مجرمانه و ارائه راهکارهای بازدارنده از سوی مجامع بین‌المللی هستیم (دادگر، ۱۳۸۲).

روش‌های مبارزه با فساد مالی سه هدف عمده را دنبال می‌کند:

۱. تضمین یکپارچگی و ایجاد هماهنگی در مجموعه اداری دولت
۲. ارتقای کارایی و منطقی کردن تشکیلات اداری
۳. جلب اعتماد عمومی در رابطه با امور اداری

به دلیل اثرات خنثی‌کننده و ماهیت آتش‌افروزی‌اش، فساد کانون تمرکز دستور کار توسعه بوده است. همچنین فساد محیط را برای نیل به اهداف مورد انتظار ضعیف می‌کند، و موانع را افزایش می‌دهد (Pradhan, 2012). فساد مالی، گاهی به صورت معضل ساختاری سیاست یا اقتصاد و گاهی به صورت مساله‌ای فرهنگی و اخلاقی فردی تلقی می‌شود و می‌تواند مشروعیت نظام را به

خطر بیندازد و عملکرد ضعیف حاکمیت می‌تواند روند رشد و توسعه اقتصادی را رو به تحلیل برد. پس تنها راه حل این است که عوامل فساد مالی شناسایی و ریشه‌های بروز این پدیده زشت کشف و ریشه‌کن شود (ذاکر صالحی، ۱۳۸۸).

فساد و پیامدها و آثار سوء آن در سازمان‌ها و به ویژه در جامعه به عنوان یک بیماری مسری و مهلک خود را نشان داده است که افزون بر متلاشی کردن سازمان از درون، از یک سازمان به سازمان دیگر و از یک نهاد به نهاد دیگر سرایت می‌کند تا آنجا که همه نهادهای موجود را تحلیل می‌برد و این پندار در مردم تقویت می‌شود که مقامات دولتی و نخبگان اقتصادی، منابع مالی را به یغما برده و حیف و میل می‌کنند (فتح‌آبادی، ۱۳۸۳). آتا و آرواس^۱ (۲۰۱۱) بر این باورند که آثار فساد را می‌توان در رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری، اقتصاد زیرزمینی، درآمد دولت، هزینه‌های اجتماعی، توسعه اقتصادی، کمک‌های خارجی، نظام سیاسی، نرخ جرم، و تورم مورد توجه قرار داد. اگر فساد مالی در جامعه سیطره یابد، وحدت جامعه که پشتوانه حکومت دینی است، از بین می‌رود و اخلاق اجتماعی و فردی و ریشه‌های اعتماد در هم می‌ریزد و تضاد اجتماعی جایگزین وحدت می‌شود. اسلام، هرگز جامعه فاسد را تایید نمی‌کند و با قدرت و با استفاده از اهرم‌های مادی و معنوی با آن مبارزه می‌کند و بر مردم، جامعه و حکومت اسلامی نیز در انجام این مهم تکلیف کرده است. از طرفی، با بیان عاقبت پیشینیان فاسد، مردم و حکومت‌های اسلامی را به درس گرفتن از عقوبت آنها سفارش می‌کند (حر عاملی، ۱۴۰۹). در متون دینی، بارها انسان از ارتکاب چنین اعمالی نهی شده است. گاهی این اعمال، حرام معرفی شده، و گاهی گناهی بزرگ یاد شده و در برخی موارد هم وعده آتش و عذاب الهی به عاملان آن داده شده است و مرتکب آن مورد لعن خداوند قرار گرفته‌اند و حتی به اعمال فاسد در حد کفر منتسب شده است (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۲۶ و نامه ۵۳؛ بحارالانوار، ج ۲۳؛ وسایل‌الشیعه، ج ۱۲).

بنابراین با توجه به ماهیت موضوع و پیامدهای ناگوار فساد و اثربخشی پایین الگوها و راه‌حل‌های پیشین ضرورت دارد به بررسی عوامل تاثیرگذار در بروز فساد پرداخته و با آسیب‌شناسی موضوع در سازمان‌های دولتی، الگوی مناسبی در خصوص عوامل موثر در بروز فساد در سازمان‌های دولتی، طراحی شده و راهکارهای لازم برای مدیران سازمان‌ها جهت پیشگیری یا مقابله با بروز این پدیده ارائه شود و چون طبعاً فساد سازمانی ریشه در فساد فردی دارد در این پژوهش به شناسایی عوامل موثر بر فساد در سطح فردی پرداخته است. هدف کلی، شناسایی عوامل موثر در پیشگیری از بروز تسلیل به فساد مالی در سازمان امور مالیاتی کشور (اداره کل امور مالیاتی وصول و اجرای شهر تهران) است.

1. Ataa & Arvas

تعریف فساد

چهار دسته تعریف درباره فساد وجود دارد. تعاریف اداره دولتی محور، بازار محور، منافع عمومی محور، و اذهان عمومی محور. دسته اول حول چارچوب قانونی و مبتنی بر مقررات هدایت کننده مسئولان دولتی می‌چرخد. تعریف بازار محور به فساد به عنوان راهی برای در اختیار گرفتن منابع برای به حداکثر رساندن سود می‌نگرد. در تعریف منافع عمومی محور، فساد هنگامی به وقوع می‌پیوندد که منافع عمومی برای افزایش منافع خصوصی نادیده گرفته می‌شود. در دسته چهارم یعنی تعاریف اذهان عمومی محور، اذهان عمومی رفتار فسادآمیز را تعریف می‌کند (Andersson, 2002). در تعریفی دیگر فساد در معنای خاص آن به انحراف رفتاری از وظایف رسمی برای منافع خصوصی، اعم از مالی یا مقام یا انحراف از قوانین در نتیجه اعمال نفوذ بخش خصوصی اشاره دارد. در تعریف عام، فساد همه انحرافات از هنجارها و ارزش‌های اخلاقی را در برمی‌گیرد (Kolthoff, 2012).

ریشه لغت «Corruption» از فعل لاتین «Corruptus» به معنای «شکستن چیزی» آمده است. در فرهنگ حقوقی Black ذیل لغت Corruption تعاریف زیر آمده است: ۱. گمراهی، تباهی یا معیوب کردن کمال، درستی و اصول اخلاقی، به ویژه اخلال در امر انجام صحیح وظایف از سوی یک کارمند دولت به واسطه رشوه ۲. عمل انجام دادن برخی کارها با هدف دادن برخی امتیازها در تناقض با وظیفه کارمند و حقوق دیگران، سوءاستفاده کارمند یا امین از مقام و موقعیت برای ایجاد منافع خواه برای خود یا دیگری بر خلاف حقوق سایرین، اما معادل کلمه Corruption در زبان فارسی کلمه «فساد» به فتح ف، به لحاظ لغوی یک کلمه عربی است که از ریشه فسد - یفسد و فسد - فسادا - فسودا، به معنی خرابی، خروج هر چیز از حالت طبیعی و درست آن و ضد صلاح (درستی، راستی) به کار رفته است. همچنین در فرهنگ لغت عربی، واژه فسد به معنی خلاف مصلحت برمی‌گردد و جمع مفاسد است. فاسد و مفسد اسم فاعل هر یک از آنها را تشکیل می‌دهد (دادخدایی، ۱۳۹۰). تعریف فساد در زبان فارسی به معنای تباه شدن، تباهی، پوسیدگی، فتنه و آشوب، ظلم، لهو و لعب آمده است (دادخدایی، ۱۳۹۰).

فساد تلاش برای کسب ثروت و قدرت از طریق غیرقانونی، سود خصوصی به بهای سود عمومی یا سوءاستفاده از قدرت دولتی برای منافع شخص بوده و یک رفتار ضداجتماعی محسوب می‌شود که مزایایی را خارج از قاعده و بیجا برخلاف هنجارهای اخلاقی و قانونی اعطا کرده و قدرت بهبود شرایط زندگی مردم را تضعیف می‌کند (ربیعی، ۱۳۸۷). در لغتنامه دهخدا فساد به

تباهی شدن، ضدصلاح، به ستم گرفتن مال کسی، شرارت و بدکاری، عمل ناشایست و ناپسند و... اطلاق می‌شود (دهخدا، ۱۳۶۸).

فساد استفاده از اداره دولتی برای نفع شخصی است یا به عبارت دیگر استفاده از مقام، رتبه، یا جایگاه دولتی برای نفع شخصی (Myint, 2000). فساد سوءاستفاده از قدرت و اگذارشده برای نفع شخصی است. این تعریف دادن و گرفتن سود یا درآمدی را دربرمی‌گیرد (Gebeye, 2012). فساد به عنوان سوءاستفاده از شغل، قدرت، یا رویه‌ها برای منافع، نیازها، و خواسته‌های فردی یا گروهی تعریف شده است (Osugwu, 2012). عمومی‌ترین و ساده‌ترین تعریف فساد سوءاستفاده از قدرت دولتی برای منافع خصوصی است. از این تعریف اینگونه برمی‌آید که فساد نباید در فعالیت‌های بخش خصوصی موجود باشد. اما در سازمان‌های بزرگ خصوصی این پدیده به روشنی وجود دارد. سوءاستفاده می‌تواند نفع شخصی نباشد اما می‌تواند به نفع یک گروه، طبقه، دوستان، خانواده و... باشد.

رشوه و رشوه‌خواری، اختلاس، تقلب، آشنابازی^۱، اخاذی، سوءاستفاده و کلاهبرداری، حق‌السکوت^۲، پنهان‌کاری، نقض هنجارها شامل نقض، تخطی یا انحراف از هنجارهای قانونی یا ارزش‌های اخلاقی، و مبادله از جمله گونه‌های فساد است.

مفاسد مالی از دیدگاه اسلام

در آیات قرآن، فساد در مقابل اصلاح آمده، و معنای عام آن، مقابله با احیای دوباره آموزه‌ها و دستورهای اسلام و مقابله با از میان برداشتن بدعت‌ها در حوزه بینش‌ها و منش‌های مردم است. در این چارچوب، مفاسد مالی اعمالی هستند که بر خلاف آموزه‌های دینی بوده، در حوزه اقتصاد، مانع تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی می‌شوند. اصیل‌ترین علت بروز و شیوع مفاسد مالی در جامعه، به کار بستن دستورهای الهی و به حاشیه راندن دین است (دادگر، ۱۳۸۲). خداوند در قرآن می‌فرماید: و شما مسلمانان اگر آنچه را که خداوند دستور داده به کار نیندید، همانا فتنه و فساد بزرگ، روی زمین را فرا خواهد گرفت (انفال (۸): ۷۳).

به طور خلاصه، علل شکل‌گیری، بروز و شیوع مفاسد مالی را از نظر اسلام می‌توان چنین بیان کرد:

الف. عدم به کار بستن دستورهای الهی (قرآن کریم، بقره (۲): ۲۷)،

ب. هوای نفس (قرآن کریم، مومنون (۲۳): ۷۱)،

ج. کفران نعمت (قرآن کریم، المدثر (۷۴): ۱۵)،

1. Nepotism
2. Hush-money

- د. ضعف تدبیر و سفاقت مدیران (قرآن کریم، یوسف (۱۲): ۷۳)،
- ه. بی‌توجهی به روز قیامت (قرآن کریم، یونس (۱۰): ۴۰)،
- و. حکومت جائز و متصدیان ستمگر (قرآن کریم، نمل (۲۷): ۳۴)،
- ز. نبود فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر در جامعه (قرآن کریم، هود (۱۱): ۱۱۶)،
- ح. ترس از به خطر افتادن موقعیت و مسند زور و قدرت حاکمان خاطی و ناصالح (قرآن کریم، غافر (۴۰): ۲۶)،
- ط. عدم رعایت حقوق دیگران (قرآن کریم، هود (۱۱): ۸۵)،
- آثار و پیامدهای گسترش مفاسد مالی در جامعه از نظر اسلام عبارتند از:
- الف. تخریب عمران و آبادانی کشور و از بین رفتن نظم عمومی (قرآن کریم، بقره (۲): ۲۰۵؛ اعراف (۷): ۵۶)،
- ب. رواج تبعیض طبقاتی (قرآن کریم، بقره (۲): ۳۰)،
- ج. رواج فقر و بدبختی (قرآن کریم، بقره (۲): ۲۲۰)،
- د. رواج بی‌عدالتی و رواج جور و ستم و پایمال کردن حقوق ستمدیدگان (قرآن کریم، مائده (۵): ۶۴)،
- ه. در امان نبودن مردم درست‌کردار و جامعه (قرآن کریم، کهف (۱۸): ۹۴)،
- و. نداشتن آسایش در دنیا و آخرت (قرآن کریم، عنکبوت (۲۹): ۳۶).

عوامل موثر در بروز فساد مالی

بسته به شرایط محیطی و سیاست‌ها، نسبت‌های اداری، توسعه سیاسی و تاریخ اجتماعی هر کشور علل فساد مالی متفاوت است. اگر سازمان‌های نظارتی ضعیف باشند و سیاست‌های دولت رانت اقتصادی ایجاد کند، فساد مالی گسترش می‌یابد. بعضی ویژگی‌های کشورهای در حال توسعه و در حال گذار، کنترل فساد مالی را فوق‌العاده دشوار می‌سازد. انگیزه طبیعی کارکنان بخش دولتی برای کار مفید، بر اثر عوامل بسیاری مانند سطح اندک حقوق و مزایا و تشویق و ارتقای افراد بدون توجه به عملکرد آنها، تضعیف می‌شود. تخصیص نادرست بودجه دولتی، ناکافی بودن لوازم و تجهیزات، تاخیر در تخصیص بودجه و فقدان هدف سازمانی همچنین کارکنان را مایوس می‌کند، چنانچه مقام‌های عالی‌رتبه و رهبران سیاسی، از ادارات دولتی برای منفعت‌جویی شخصی استفاده کنند، یا آنها که در مقابل فساد مالی مقاومت می‌کنند امنیت نداشته باشند، انگیزه زندگی شرافتمندانه بیش از پیش تضعیف می‌شود (رهبر و میرزاوند، ۱۳۸۱). آنها بر این باورند که فساد مالی ریشه در فعالیت‌های

دولت، به ویژه قدرت انحصاری و نفوذ و اختیارات آن دارد. بنابراین مجموعه فعالیت‌های دولت خود به خود زمینه‌هایی برای مفاسد مالی ایجاد می‌کند که به دو دسته یعنی عوامل مستقیم موثر بر فساد مالی و عوامل غیرمستقیم موثر بر فساد مالی تقسیم می‌شوند: عوامل مستقیم موثر بر فساد مالی عبارتند از: ۱. قوانین و اختیارات دولتی، ۲. وضع مالیات و عوارض گمرکی، ۳. تصمیم‌گیری‌های مربوط به مخارج، ۴. عرضه کالا و خدمات به قیمت کمتر از بازار، ۵. سایر تصمیم‌گیری‌ها، و ۶. تامین مالی احزاب. عوامل غیرمستقیم موثر بر فساد مالی عبارتند از: ۱. کیفیت کار نظام دیوان‌سالاری، ۲. سطح دستمزدها در بخش دولتی، ۳. سیستم تنبیه و مجازات، ۴. نظارت‌های سازمانی، ۵. شفافیت مقررات، قوانین و روش‌ها، ۶. رفتار رهبران و مسئولان جامعه (رهبر و میرزاوند، ۱۳۸۱).

در یک تقسیم‌بندی عوامل موثر بر فساد مالی به دو دسته تنگناهای درون‌سازمانی و تنگناهای برون‌سازمانی تقسیم می‌شود:

الف) تنگناهای درون‌سازمانی: ۱. عوامل انسانی: مشتمل بر مشکلات رفتاری متاثر از ناهنجاری‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... کارکنان تحت سرپرستی و نیز ناتوانی مدیران در تامین نیازهای پرسنلی و رفع موانع رفتاری آن، ۲. عوامل غیرانسانی (مسائل مرتبط با ساختار سازمان) مواردی چون عدم تناسب امکانات پرسنلی، مالی و اعتباری با اهداف و فعالیت‌های سازمان که ناشی از محدودیت در منابع انسانی و مالی یا ضعف سیستم‌های کنترل داخلی و... است. ب) تنگناهای برون‌سازمانی: ۱. نیازها، خواسته‌ها و انتظارات متقن و غیرمتقن اشخاص حقیقی و حقوقی مختلف ذی‌نفوذ و مردم، ۲. مشکلات وضعی و اجرایی قوانین و مقررات مورد عمل، مواردی از قبیل عدم تناسب قوانین مقررات با نیازها و اقتضات جامعه، تغییرات و تحولات قوانین و بعضاً تعارض آنها با یکدیگر، عدم تصریح بر برخی از قوانین و مقررات و وجود قابلیت تعبیر و تفسیر بودن آنها، عدم انطباق دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های مدون با مفاد قوانین مربوطه، ۳. حوادث غیرمترقبه و موارد پیش‌بینی نشده، ۴. مسائل و مشکلات مربوط به جذب، آموزش و نگهداری افراد متخصص و کارآمد، ۵. عملکرد مدیران قبلی و تاثیرگذاری آنان بر عملکرد جاری دستگاه اجرایی (مردانی، ۱۳۷۵).

عوامل موثر بر ایجاد فساد در نظام‌های مالی را می‌توان تحت سه عامل زیر بیان کرد: ۱. منابع: عدم توزیع عادلانه ثروت در جوامع از علل عمده بروز فساد مالی است، ۲. شرایط مناسب جامعه: هر اندازه عدالت اجتماعی بیشتر باشد فساد کمتر است و بالعکس، ۳. انسان: منابع انسانی یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد فساد مالی در جامعه محسوب می‌شوند (محمدنبی، ۱۳۸۰).

در بررسی‌های به عمل آمده از سوی حبیبی دسته‌بندی منعکس در جدول (۱) از عوامل موثر بر فساد اداری ارائه شده است (حبیبی، ۱۳۷۵).

جدول ۱: عوامل موثر بر فساد از نظر حییبی

کارمند			شهروند			عوامل مورد مطالعه
عرضه خدمات فساد	هزینه‌های فساد	منابع فساد	برای فساد اداری	هزینه‌های فساد	منابع فساد	
افزایش	کاهش		افزایش	کاهش		کاهش سطح اخلاق و وجدان کاری در سطح جامعه
کاهش	افزایش					افزایش حقوق و مزایای کارمندان
			افزایش		افزایش	افزایش مداخله دولت در تولید و توزیع کالاهای خصوصی
کاهش	افزایش		کاهش	افزایش		افزایش احتمال به دام افتادن مرتکبین فساد اداری
کاهش	افزایش		کاهش	افزایش		افزایش تنبیهات قانونی مرتکبین فساد اداری
کاهش		کاهش				کاهش شدت علائق خانوادگی و خویشاوندی
کاهش	افزایش		کاهش	افزایش		شدت گسترش و شیوع فساد اداری
		افزایش	افزایش		افزایش	گسترش دامنه فعالیت‌های نظارتی و تنبیهی دولت
			افزایش		افزایش	افزایش فرصت کارمندان برای ایجاد موانع اداری و اخاذی

عظیمی، عطارفر، شائمی (۱۳۸۹) در پژوهش خود ۹ عامل را موثر بر فساد اداری مالی می‌دانند: نظام پرداخت، بستر کنترل و نظارت، ارتباطات، جرائم و قوانین فساد، گروه‌های غیررسمی، شفافیت، اطلاع‌رسانی و پاسخگویی، قوانین و مقررات اداری و عوامل روانی و سه عامل تعیین‌کننده از میان پنج عامل مدیریتی موثر بر فساد اداری مالی شامل ضعف مدیران در رهبری و هدایت، ضعف مدیران در نظارت و کنترل و ضعف مدیران در بسیج منابع و امکانات است. نتایج آنها نشان می‌دهد در وهله اول باید موضوع نظام پرداخت در سازمان‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار باشد و تبعیض در پرداخت حقوق، توزیع فرصت‌های شغلی و ارتقای میان کارکنان، تشویق و تنبیه به کمترین میزان برسد. همچنین نحوه نظارت در سازمان‌های دولتی، از نظر فراهم کردن بستر کنترل و

نظارت دقیق، مستمر و بهنگام، باید بازبینی شود.

گرییر^۱ (۲۰۰۵) عوامل بروز فساد مالی در سطح سازمانی را به سه دسته تقسیم می‌کند: ۱. ویژگی‌های فردی مانند سن، جنسیت، ملیت، نژاد، مهارت، تحصیلات، پیشینه اجتماعی و مقام، ۲. مشخصه‌های سیستم سازمان مانند راهبرد، سبک رهبری، فرهنگ سازمانی، سیستم‌های جبران، توسعه کارکنان و افق‌های شغلی، و ۳. محیط در سطح کلان، مانند عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگ کشور.

کیفیت دموکراسی، آزادی رسانه‌ها، آزادی اقتصاد، تمایل سیاسی دولت برای کاهش فساد، ثبات سیاسی، درصد جمعیت شهرنشین، منابع طبیعی در مقابل فعالیت‌های اقتصادی مولد، تنوع قومیتی و کیفیت قوانین هم بر میزان فساد در کشور تاثیر دارد (Churchill, Agbodohu, Arhenful, 2013). هابرتس^۲ به نقل از گرافت^۳ (۲۰۰۷) علل زیر را در وقوع فساد موثر می‌داند:

متغیرهای فردی و کار

۱. فردی: ویژگی‌ها و شرایط فردی
۲. کار: نوع کار، همکاران، و تماس‌ها

متغیرهای سازمانی

۱. رهبری
۲. ساختار سازمانی: اندازه و پیچیدگی سازمان، کنترل و ممیزی‌ها، تفکیک مسئولیت‌ها در سازمان
۳. فرهنگ سازمان: اهداف و مأموریت‌ها، ارزش‌ها و هنجارها، و شیوه‌نامه عملیاتی
۴. خط مشی منابع انسانی: گزینش و آموزش و پاداش در سازمان

متغیرهای محیطی

۱. محیط حقوقی - قضایی
۲. محیط سیاسی - اداری
۳. محیط اجتماعی (جرم‌خیزی).

1. Grieger
2. Huberts
3. Graaf

سها و کمبل^۱ (۲۰۰۷) معتقدند وجود نهادهای دموکراتیک شامل قوه قضائیه مستقل، رسانه‌های مستقل همراه مشارکت سیاسی فعال برای مبارزه با فساد ضروری است و سطح آن را کاهش می‌دهد. باشکا و توموتی گیریز^۲ (۲۰۱۰) علل وقوع فساد را در اوگاندا بررسی و در قالب جدول (۲) آنها را دسته‌بندی کرده‌اند:

جدول ۲: علل وقوع فساد

علل اقتصادی وقوع فساد	علل سیاسی وقوع فساد	علل سازمانی وقوع فساد	علل اجتماعی وقوع فساد
حقوق کم کارکنان دولتی پیشنهاد رشوه نفع شخصی مسئولان دولتی سطح درآمد مسئولان دولتی	فضای باز سیاسی نبود آزادی رسانه‌ها برای ارائه گزارش‌های مربوط به فساد پیشنهاد رشوه از سوی سیاستمداران	نبود شفافیت و نظام پاسخگویی نبود شایستگی در میان کارکنان فنی نبود سرپرستی موثر نبود تسهیلات مناسب و کافی	وابستگی مذهبی ارزش‌های سنتی مانند فرهنگ هدیه دادن سطح تحصیلات مسئولان دولتی نبود جامعه تحصیل کرده و سرزنده نوسانات اجتماعی مسئولان مبارزه با فساد

وو^۳ (۲۰۱۱) در پژوهش روی ۱۷۶ کشور به این نتیجه رسید که میان دسترسی به اینترنت و فساد همبستگی معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش وی نشان می‌دهد افزایش دسترسی به اینترنت سطح فساد را کاهش می‌دهد. تانزی^۴ (۱۹۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «فساد در سراسر جهان» عوامل موثر بر ایجاد فساد را به دو دسته عوامل موثر مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌کند: عوامل موثر مستقیم که عبارتند از: ۱. مقررات و اختیارات، ۲. ویژگی‌های نظام مالیاتی از قبیل تفسیر قوانین مالیاتی، تماس‌های مکرر میان مودیان و مسئولان مالیاتی، حقوق کم کارکنان مالیاتی، نادیده گرفتن فساد برخی کارکنان مالیاتی، رویه‌های اداری و فقدان شفافیت، داشتن اختیار و آزادی رای در تصمیمات مهم، و ضعف کنترل، ۳. تصمیمات هزینه‌ای از قبیل پروژه‌های سرمایه‌گذاری که رانت ایجاد می‌کند، هزینه فراهم‌آوری برای خرید کالا و خدمت توسط دولت، شفافیت و کنترل در بودجه فوق‌العاده و اضافی، ۴. تدارک کالا و خدمات زیر قیمت بازار از سوی دولت. عواملی که

1. Saha & Campbell
2. Basheka & Tumutegereize
3. Wu
4. Tanzi

به طور غیرمستقیم بر فساد تاثیر می‌گذارد، عبارتند از: ۱. کیفیت بوروکراسی، ۲. سطح دستمزدهای بخش عمومی، ۳. سیستم‌های تنبیه و جریمه، ۴. کنترل‌های نهادی، ۵. شفافیت قوانین، مقررات و فرآیندها، و ۶. رفتار رهبران جامعه.

در پژوهش تریسمن^۱ (۲۰۰۰) مشخص شد کشورهای که از نظر اقتصادی توسعه یافته‌تر بوده‌اند فساد کمتری دارند و کشورهایی که ساختار فدرالی دارند فساد بیشتری را تجربه کرده‌اند. پلگرینی و گرلاگ^۲ (۲۰۰۸) معتقدند دموکراسی با سطوح پایین‌تر فساد همبستگی دارد. همچنین عدم ثبات سیاسی نیز منجر به افزایش فساد می‌شود، و انتشار روزنامه‌ها به کاهش فساد کمک می‌کند. پژوهشگری در چین در پژوهش خود به این نتیجه رسید که تحصیلات بالا، باز بودن^۳ بالا، دسترسی بیشتر به رسانه‌ها، دستمزد نسبتاً بالای کارکنان دولت، و نمایندگی زنان در قانونگذاری با فساد کمتر ارتباط دارد. درحالی‌که ناهمگونی اجتماعی، مقررات‌زدایی، رهاسازی منابع فساد به بار می‌آورد. همچنین عدم تمرکز مالی به طور معناداری موجب کاهش فساد می‌شود. به علاوه مشخص شد میان توسعه اقتصادی و فساد همبستگی وجود دارد. در این پژوهش مشخص شد اثر دموکراسی بر فساد مشروط به توزیع درآمد و حفظ حقوق مالکیت است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تمایل به درگیر شدن در فساد تحت تاثیر ادراک از فعالیت همکاران و سایر افراد است. همچنین سطح فساد در گذشته اثر قوی بر سطح فساد در حال دارد (Dong 2011). اسواگو^۴ (۲۰۱۲) ضعف نهادهای ضد فساد، وجود فرهنگ مشوق رشوه در شکل هدیه‌دهی و هدیه‌گیری، ابهام در روابط کسب‌وکار دولت، نبود نهادها و سازوکارهای کارآمد و مستقل بازار، کیفیت ضعیف تحویل خدمات عمومی، حقوق و دستمزد کم در بخش دولتی اقتصاد، نفوذ اقتصاد زیرزمینی، فقر، رسانه ضعیف، ارتباط قوی میان مسئولان دولتی و کسب‌وکارهای فامیلی را علل ایجاد فساد می‌داند. آتا و آرواس^۵ (۲۰۱۱) با گردآوری نظرات صاحب‌نظران زیادی علل فساد را در قالب جدول زیر به سه دسته تقسیم می‌کنند.

1. Treisman
2. Pellegrini & Gerlagh
3. Openness
4. Osuagwu
5. Ataa & Arvas

جدول ۳: علل فساد از نظر آتا و آرواس

عوامل اقتصادی	عوامل قانونی و سیاسی	عوامل اجتماعی و فرهنگی
اندازه دولت	دموکراسی	قومیت
دستمزدها	رقابت سیاسی	مذهب
توزیع درآمد و فقر	مشارکت مدنی	تحصیلات
رشد اقتصادی	آزادی	جنسیت
رقابت‌ها	ثبات سیاسی	فرهنگ
باز بودن	پاسخگویی	منابع طبیعی
آزادی اقتصادی	بوروکراسی	اخلاق
تورم	نظام حقوقی	شهرنشینی
مقررات	حقوق مالکیت	

گیبی^۱ (۲۰۱۲) علل فساد را اقتصادی، نهادی، سیاسی و اجتماعی می‌داند. در حوزه اقتصادی عواملی مانند ملاحظات مالی و سطح حقوق و دستمزد پایین، در حوزه نهادی انحصار و قدرت اعمال نظر گسترده از سوی مسئولان دولتی، پاسخگویی ضعیف، نبود اجرای کارا و موثر قانون، فقدان سازوکارهای نهادی برای برخورد با فساد، وجود جامعه مدنی ضعیف و نبود آزادی رسانه‌ای، در حوزه سیاسی عواملی مانند ساختار و وظایف نهادهای سیاسی، کسب و اعمال قدرت سیاسی، و در حوزه اجتماعی نگرش‌ها و اعمال جامعه به‌عنوان علل فساد قابل طرح هستند.

لیو^۲ (۲۰۰۴) در پژوهشی علل فساد را به سه دسته اصلی تقسیم می‌کند:

۱. کنترل‌های داخلی شامل نظام‌ها و مشوق‌هایی که فساد را در بوروکراسی کنترل می‌کند. از جمله حقوق و دستمزد، نظام شایسته‌سالاری، مشارکت کم، پاسخگویی و عدم تمرکز اداری و مالی.
 ۲. کنترل‌های خارجی شامل افراد و سازمان‌های خارج از اداره، از جمله نظام حقوقی ضعیف و غیرموثر، شفافیت در جامعه و آزادی اطلاعات.

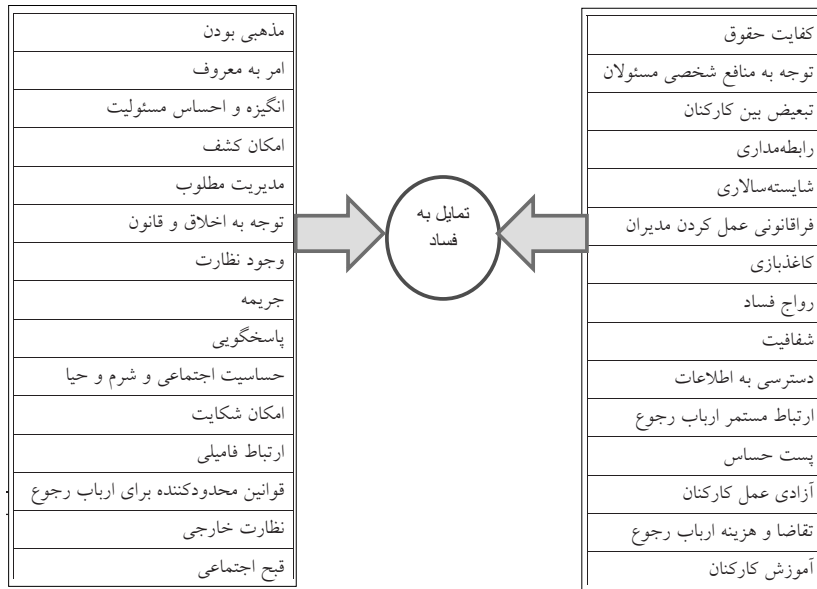
۳. عوامل بیرونی شامل فرهنگ از جمله فردگرایی در مقابل جمع‌گرایی، وجود شبکه‌های غیررسمی، جنسیت، قومیت، مذهب، سطح تحصیلات، فرهنگ سیاسی، سابقه تاریخی، و اقتصاد از جمله اقتصاد ضعیف، آزادسازی اقتصادی، کمک‌های خارجی، خصوصی‌سازی، و توزیع ناعادلانه درآمد.

اندویگ و همکاران^۳ در مقاله‌ای در سال ۲۰۰۰ تحت عنوان «پژوهش در فساد از منظر

1. Gebeye
 2. Liiv
 3. Andvig et al.

سیاسی» عامل سیستم‌های سیاسی را عامل موثر در ایجاد فساد می‌دانند. تاویتس^۱ (۲۰۰۵) در پژوهش خود نشان داد هرچه اعتماد مردم به دولت و اعتماد به سایر شهروندان بیشتر باشد احتمال کمتری وجود دارد که مردم درگیر فساد شوند. هر چه افراد توصیف مثبتی از فساد داشته باشند احتمال اینکه درگیر فساد شوند بیشتر است. هرچه مردم این درک را داشته باشند که فساد گسترش یافته است، احتمال اینکه بیشتر درگیر آن شوند، بیشتر است. بهبود کیفیت نهادی (اثر بخشی و بهبود مقررات) اقتصاد در سایه را به طور مستقیم و فساد را به طور مستقیم و غیرمستقیم کاهش می‌دهد (Dreher, Kotsogiannis & McCorrison, 2005). مینت^۲ (۲۰۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «فساد: عوامل، نتایج و راه‌حل‌ها» عوامل تاثیرگذار بر فساد را رانت اقتصادی، قدرت صلاح‌دید و اظهار نظر و پاسخگویی معرفی می‌کند. راس^۳ (۲۰۱۲) بر این باور است که از نظر عامه مردم فساد نتیجه سبب بد و گندیده است. منظور از سبب بد و گندیده افراد ضعیفی است که به اقدامات منحرف‌شان در محیط کاری ادامه می‌دهند. از نظر پژوهشگران فرصت‌های وسوسه‌انگیز برای فساد، نرخ حقوق پایین، بدگمانی نسبت به سازوکارهای ترفیع و پرداخت، جامعیت‌پذیری و توانمندسازی، میزان فساد موجود در جامعه و رهبری نامناسب علل فساد مالی است. با توجه به بررسی نظریه‌های ارائه‌شده از سوی صاحب‌نظران داخلی و خارجی که در بالا ارائه شد، در شکل (۱) الگوی مفهومی پژوهش ارائه می‌شود.

-
1. Tavits
 2. Myint
 3. Rose

شکل ۱: الگوی مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نوع هدف کاربردی است، چرا که پس از انجام آزمون‌های آماری و بحث و تبادل نظر و نتیجه‌گیری، می‌توان به عوامل موثر بر بروز فساد مالی برای حل مشکل در سازمان استفاده کرد. چون پژوهش‌های کاربردی، پژوهش‌هایی در جهت رشد و بهتر کردن یک محصول یا روال یک فعالیت و خلاصه آزمون مفاهیم نظری و مجرد در موقعیت‌های واقعی و زنده هستند (نادری و سیف‌نراقی، ۱۳۷۱). چون وضعیت موجود را بدون تغییر شرح می‌دهد توصیفی نیز هست. اکتشافی نیز هست چون از نظر نوع پژوهش از تحلیل عاملی که هم عوامل و هم اولویت‌گذاری را مشخص می‌کند، استفاده شده است. این پژوهش میدانی نیز هست.

یک جامعه آماری عبارت است از مجموعه‌ای از افراد یا واحدها که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند. صفت مشترک صفتی است که میان همه عناصر جامعه آماری، مشترک و متمایزکننده جامعه آماری از سایر جوامع باشد. جامعه آماری این پژوهش تمامی کارکنان سازمان امور مالیاتی کشور (اداره کل امور مالیاتی وصول و اجرای شهر تهران) است. یکی

از روش‌های تعیین حجم نمونه مفروضات تکنیک آماری مورد استفاده است. در این پژوهش حجم نمونه بر اساس مفروضه تحلیل عاملی اکتشافی (برای هر متغیر پنج پرسشنامه) ۱۴۰ نفر تعیین شده است. برای توزیع پرسشنامه از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای و در دسترس استفاده شده است.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش بر اساس پرسش‌های آن شامل پرسشنامه‌ای با تعداد ۸۸ پرسش است. اهمیت روایی از آن جهت است که اندازه‌گیری نامناسب و ناکافی می‌تواند هر پژوهش علمی را بی‌ارزش و ناروا سازد. برای تهیه پرسشنامه با مطالعه منابع موجود اعم از کتاب‌ها و مقالات و استفاده از نظرات استادان خبره و صاحب‌نظر تعداد ۸۸ پرسش طرح شده است. برای سنجش پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای این کار تعداد ۳۰ عدد پرسشنامه در جامعه توزیع شد و پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد سنجش قرار گرفت. ضریب آلفای محاسبه‌شده به شرح جدول (۴) است.

جدول ۴: آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ	متغیر
۰/۹۳	متغیرهای موثر بر فساد
۰/۷۰۱۸	تمایل به فساد

با توجه به نتایج به دست‌آمده در جدول (۴) می‌توان نتیجه گرفت که پرسشنامه‌ی تهیه‌شده برای این پژوهش از پایایی کافی و قابل قبولی برخوردار بوده و نشان می‌دهد پاسخ‌های داده‌شده ناشی از شانس و تصادف نبوده است. برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش از تکنیک تحلیل عاملی و رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش به پاسخ پرسش‌های پژوهش پرداخته می‌شود. پرسش اول پژوهش: عوامل موثر بر پیشگیری از تمایل به فساد مالی در میان کارکنان سازمان امور مالیاتی کشور (اداره کل امور مالیاتی وصول و اجرای شهر تهران) کدامند؟ برای پاسخگویی به این پرسش از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. برای

انجام تحلیل عاملی می‌باید ابتدا از این مساله اطمینان حاصل شود که تعداد داده‌های مورد نظر برای تحلیل عاملی مناسب هستند یا خیر؟ بدین جهت از شاخص KMO^۱ و آزمون بارتلت استفاده می‌شود. KMO شاخصی از کفایت نمونه‌گیری است که کوچک بودن همبستگی جزئی میان متغیرها را بررسی می‌کند و از این طریق مشخص می‌سازد آیا واریانس متغیرهای پژوهش، تحت تاثیر واریانس مشترک برخی عوامل پنهانی و اساسی است یا خیر. این شاخص در دامنه صفر و یک قرار دارد.

جدول ۵: آزمون ارزیابی کفایت نمونه

نتیجه	شاخص	نوع آزمون
۰/۸۲۳	ارزیابی کفایت نمونه (KMO)	
۱۶۱۱/۲۸۱ ۳۷۸ ۰/۰۰۰	کای اسکوار درجه آزادی سطح معناداری	آزمون کرویت بارتلت

همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود شاخص KMO برابر با ۰/۸۲۳ است. این شاخص تعداد نمونه را برای تحلیل عاملی کافی و در سطح بسیار خوبی مجاز می‌داند. مقدار sig آزمون بارتلت کوچک‌تر از پنج درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب است، زیرا فرض شناخته‌شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود. همچنین آزمون بارتلت با درجه آزادی ۳۷۸ و دترمینان ۳/۳۲۹ معنادار بوده و نشان می‌دهد ماتریس همبستگی در جامعه صفر نیست.

1. Kaiser Meyer Olkin

جدول ۶: ارزش ویژه، درصد واریانس و واریانس تجمعی عوامل تشکیل دهنده

ردیف	مقادیر ویژه			مقدار ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش			مقدار ویژه عوامل استخراجی با چرخش		
	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	۹/۶۸۶	۳۴/۵۹۱	۳۴/۵۹۱	۳۴/۵۹۱	۳۴/۵۹۱	۳۴/۵۹۱	۱۵/۸۵۹	۱۵/۸۵۹	۱۵/۸۵۹
۲	۴/۱۱۸	۱۴/۷۰۷	۴۹/۲۹۸	۱۴/۷۰۷	۱۴/۷۰۷	۴۹/۲۹۸	۳۰/۶۹۶	۱۴/۸۳۷	۳۰/۶۹۶
۳	۲/۲۵۵	۸/۰۵۵	۵۷/۳۵۴	۸/۰۵۵	۸/۰۵۵	۲/۲۵۵	۴۴/۳۴۲	۱۳/۶۴۶	۴۴/۳۴۲
۴	۱/۴۷۴	۵/۲۶۵	۶۲/۶۱۹	۵/۲۶۵	۵/۲۶۵	۱/۴۷۴	۵۷/۱۲۹	۱۲/۷۸۷	۵۷/۱۲۹
۵	۱/۰۹۸	۳/۹۲۱	۶۶/۵۴۰	۳/۹۲۱	۳/۹۲۱	۱/۰۹۸	۶۶/۵۴۰	۹/۴۱۱	۶۶/۵۴۰
۶	۰/۹۲۵	۳/۳۰۲	۶۹/۸۴۰			۶۹/۸۴۰			
۷	۰/۸۹۰	۳/۱۷۹	۷۳/۰۲۱			۷۳/۰۲۱			
۸	۰/۸۴۶	۳/۰۲۱	۷۶/۰۴۲			۷۶/۰۴۲			
۹	۰/۷۳۴	۲/۶۲۲	۷۸/۶۶۴			۷۸/۶۶۴			
۱۰	۰/۶۷۶	۲/۴۱۳	۸۱/۰۷۷			۸۱/۰۷۷			
۱۱	۰/۶۲۳	۲/۲۲۶	۸۳/۳۰۳			۸۳/۳۰۳			
۱۲	۰/۵۶۹	۲/۰۳۰	۸۵/۳۳۳			۸۵/۳۳۳			
۱۳	۰/۵۱۵	۱/۸۴۰	۸۷/۱۷۳			۸۷/۱۷۳			
۱۴	۰/۴۹۲	۱/۷۵۶	۸۸/۹۲۹			۸۸/۹۲۹			
۱۵	۰/۴۱۸	۱/۴۹۴	۹۰/۴۲۳			۹۰/۴۲۳			
۱۶	۰/۴۰۴	۱/۴۴۲	۹۱/۸۶۵			۹۱/۸۶۵			
۱۷	۰/۳۶۳	۱/۲۹۷	۹۳/۱۶۳			۹۳/۱۶۳			
۱۸	۰/۳۲۹	۱/۱۷۵	۹۴/۳۳۷			۹۴/۳۳۷			
۱۹	۰/۲۷۸	۰/۹۹۳	۹۵/۳۳۰			۹۵/۳۳۰			
۲۰	۰/۲۴۷	۰/۸۸۲	۹۶/۲۱۲			۹۶/۲۱۲			
۲۱	۰/۲۱۰	۰/۷۵۱	۹۶/۹۶۴			۹۶/۹۶۴			
۲۲	۰/۱۸۵	۰/۶۶۰	۹۷/۶۲۴			۹۷/۶۲۴			
۲۳	۰/۱۶۰	۰/۵۷۲	۹۸/۱۹۶			۹۸/۱۹۶			
۲۴	۰/۱۴۳	۰/۵۱۰	۹۸/۷۰۶			۹۸/۷۰۶			
۲۵	۰/۱۲۰	۰/۴۲۹	۹۹/۱۳۵			۹۹/۱۳۵			
۲۶	۰/۱۰۱	۰/۳۶۲	۹۹/۴۹۷			۹۹/۴۹۷			
۲۷	۰/۰۷۷	۰/۲۷۵	۹۹/۷۷۲			۹۹/۷۷۲			
۲۸	۰/۰۶۴	۰/۲۲۸	۱۰۰/۰۰۰			۱۰۰/۰۰۰			

همان طور که مشاهده می‌شود جدول (۶) شامل سه قسمت است. قسمت اول مربوط به مقادیر ویژه است و تعیین کننده عواملی است که در تحلیل باقی می‌ماند، عواملی که دارای مقدار ویژه کمتر از ۱ هستند از تحلیل خارج می‌شوند. عوامل خارج شده از تحلیل، عواملی هستند که حضور آنها باعث تبیین بیشتر واریانس نمی‌شود. قسمت دوم مربوط به مقدار ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش است و قسمت سوم نشان دهنده مقدار ویژه عوامل استخراجی به روش اکواماکس و با ۱۹ بار چرخش صورت گرفته است. عوامل موثر بر فساد مالی کارکنان را برای این پژوهش می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد. مشخصه‌های آماری که در اجرای تحلیل مولفه‌های اصلی به دست آمده نشان می‌دهد ارزش‌های ویژه این هر پنج عامل مناسب و بیش از ۱ است و در تحلیل باقی می‌مانند. این پنج عامل می‌توانند بر روی هم ۶۶/۵۴۰ درصد از واریانس کل متغیرها را پوشش دهند. در میان عوامل به دست آمده به ترتیب، عامل اول با ۱۵/۸۵۹ درصد، عامل دوم با ۱۴/۸۳۷ درصد، عامل سوم با ۱۳/۶۴۶ درصد، عامل چهارم با ۱۲/۷۸۷ درصد و عامل پنجم با ۹/۴۱۱ درصد از واریانس‌های کل را تحت پوشش قرار می‌دهند.

جدول ۷: میانگین، انحراف معیار و بار عاملی متغیرهای تشکیل دهنده عوامل (ماتریس عناصر چرخش یافته)

عوامل					انحراف معیار	میانگین	متغیرها
عامل رابطه‌مندی	عامل سیستم تنبیه و مجازات	عامل توجه به دین، ارزش‌ها و قانون	عامل عدم شفافیت	شایسته‌سالاری عدم عامل			
				۰/۸۵۱	۱/۳۴۷۱۴	۳/۹۱۱۵	توجه به منافع شخصی مسئولان
				۰/۸۲۲	۱/۲۵۰۰۴	۴/۲۶۹۷	تبعیض میان کارکنان
				۰/۸۰۱	۱/۲۵۸۷۶	۴/۱۰۰۰	رابطه‌مداری
				-۰/۷۲۳	۱/۱۱۱۲۰	۲/۹۴۷۰	شایسته‌سالاری
				۰/۶۹۸	۱/۱۸۳۶۴	۴/۰۷۶۹	فراقانونی عمل کردن مدیران
				۰/۶۵۲	۱/۲۲۳۳۶	۴/۷۶۲۸	کاغذبازی
				۰/۵۱۴	۱/۳۰۲۰۲	۳/۱۶۱۷	رواج فساد
			۰/۷۰۸		۱/۲۶۶۹۲	۳/۲۵۸۷	شفافیت
			۰/۷۰۸		۱/۲۶۷۲۳	۳/۱۳۴۳	دسترسی به اطلاعات

ادامه جدول ۷: میانگین، انحراف معیار و بار عاملی متغیرهای تشکیل دهنده عوامل (ماتریس عناصر چرخش یافته)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	عوامل			
			عامل شایسته سالاری	عامل عدم شفافیت	عامل توجه به دین، ارزش‌ها و قانون	عامل سیستم تنبیه و مجازات
پست حساس	۴/۵۸۷۰	۱/۳۶۰۱۶		۰/۶۰۰		
آزادی عمل کارکنان	۳/۵۷۲۵	۱/۰۶۳۶۰		۰/۵۴۸		
تقاضا و هزینه ارباب رجوع	۳/۴۲۴۴	۱/۵۳۱۶۴		۰/۵۴۶		
آموزش کارکنان	۳/۵۷۷۸	۱/۲۴۲۶۹		۰/۵۱۶		
مذهبی بودن	۴/۳۵۹۲	۱/۲۹۵۶۱			۰/۷۷۰	
امر به معروف	۳/۶۰۸۰	۱/۱۷۴۳۱			۰/۶۵۱	
انگیزه و احساس مسئولیت	۳/۶۲۷۷	۱/۴۰۱۱۹			۰/۶۰۹	
امکان کشف	۳/۵۹۲۶	۱/۳۰۷۵۳			۰/۶۰۷	
مدیریت مطلوب	۳/۵۶۳۷	۱/۱۵۸۶۲			۰/۵۶۹	
توجه به اخلاق و قانون	۳/۸۷۶۰	۱/۳۴۸۹۲			۰/۵۳۹	
وجود نظارت	۴/۲۲۷۰	۱/۲۰۷۸۲				۰/۷۵۷
جریمه	۴/۲۰۷۴	۱/۴۱۴۷۲				۰/۶۱۵
پاسخگویی	۳/۹۰۸۲	۱/۰۸۵۷۵				۰/۶۰۷
حسلیست اجتماعی و شرم و حیا	۴/۱۷۵۴	۱/۳۵۰۰۱				۰/۵۳۳
امکان شکایت	۴/۰۱۱۲	۱/۱۱۷۹۸				۰/۵۱۲
ارتباط فامیلی	۲/۵۶۸۳	۱/۲۹۱۲۸				۰/۷۰۵
قوانین محدود کننده برای ارباب رجوع	۳/۶۵۰۰	۱/۳۲۹۹۳				-۰/۰۵۲۷
قیح اجتماعی	۴/۱۰۰۰	۱/۳۶۵۶۲				۰/۵۱۸

همان‌طور که مشاهده می‌شود خروجی ماتریس چرخش‌یافته اجزا که چکیده آن در جدول (۷) آمده است، شامل بارهای عاملی هر یک از متغیرها در عوامل باقی‌مانده پس از ۱۹ بار چرخش است. هر چقدر مقدار قدر مطلق این ضرایب بیشتر باشد، عامل مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر دارد. با توجه به انجام تحلیل عاملی روی ۲۸ متغیر موثر بر فساد مالی، پنج عامل به عنوان عوامل اصلی شناسایی می‌شوند. عوامل به صورت زیر نامگذاری شده‌اند. عامل اول به نام عامل عدم شایسته‌سالاری با $۱۵/۸۵۹$ درصد واریانس شناخته شد. از میان متغیرهایی که بار این عامل شده‌اند، توجه به منافع شخصی مسئولان با بار عاملی $۰/۸۵۱$ ، تبعیض میان کارکنان با بار عاملی $۰/۸۲۲$ ، رابطه‌مداری با بار عاملی $۰/۸۰۱$ ، شایسته‌سالاری با بار عاملی $۰/۷۲۳$ ، فراقانونی عمل کردن مدیران با بار عاملی $۰/۶۹۸$ ، کاغذبازی با بار عاملی $۰/۶۵۲$ ، رواج فساد با بار عاملی $۰/۵۱۴$ در تبیین ماهیت عامل اول کارکنان است.

عامل دوم با ارزش ویژه $۴۱/۱۵۴$ و درصد واریانس $۱۴/۸۳۷$ عامل عدم شفافیت نامگذاری شده است. متغیرهایی که این عامل را تشکیل داده‌اند، شفافیت با بار عاملی $۰/۷۰۸$ ، دسترسی به اطلاعات با بار عاملی $۰/۷۰۸$ ، ارتباط مستمر ارباب رجوع با بار عاملی $۰/۹۶۹$ ، پست حساس با بار عاملی $۰/۶۰۰$ ، آزادی عمل کارکنان با بار عاملی $۰/۵۴۸$ ، تقاضا و هزینه ارباب رجوع با بار عاملی $۰/۵۴۶$ و آموزش کارکنان با بار عاملی $۰/۵۱۶$ است.

عامل سوم با ارزش ویژه $۳/۸۲۱$ و درصد واریانس $۱۳/۶۴۶$ تعداد شش متغیر را به خود اختصاص داده است و با توجه به متغیرهای تشکیل‌دهنده آن «عامل توجه به دین، ارزش‌ها و قانون» نام‌گذاری شده است.

عامل چهارم به نام عامل سیستم تنبیه و مجازات با ارزش ویژه $۳/۵۸۰$ و درصد واریانس $۱۲/۷۸۷$ و درصد واریانس تجمعی $۵۷/۱۲۹$ شناخته شد. متغیرهای این عامل وجود نظارت با بار عاملی $۰/۷۵۷$ ، جریمه با بار عاملی $۰/۶۱۵$ ، پاسخگویی با بار عاملی $۰/۶۰۷$ ، حساسیت اجتماعی و شرم و حیا با بار عاملی $۰/۵۳۲$ ، امکان کشف با بار عاملی $۰/۵۱۲$ است.

عامل پنجم با ارزش ویژه $۲/۶۳۵$ و درصد واریانس $۹/۴۱۱$ به عنوان رابطه‌مندی نام‌گذاری شده و شامل سه متغیر است. متغیر ارتباط فAMILI با بار عاملی $۰/۷۰۵$ ، قوانین محدودکننده برای ارباب رجوع با بار عاملی $۰/۵۲۷$ ، و قبح اجتماعی با بار عاملی $۰/۵۱۸$ است.

پرسش دوم پژوهش: اولویت‌های این عوامل چگونه است؟

با توجه به جدول چون عامل عدم شایسته‌سالاری با ارزش ویژه $۹/۶۸۶$ ، عامل عدم شفافیت با ارزش ویژه $۴/۱۱۸$ ، عامل توجه به دین، ارزش‌ها و قانون با ارزش ویژه $۲/۲۵۵$ ، عامل سیستم

تنبیه و مجازات با ارزش ویژه ۱/۴۷۴ و عامل رابطه‌مندی با ارزش ویژه ۱/۰۹۸، که از یک بالاتر هستند در اولویت اول تا پنجم قرار دارند.

پرسش سوم پژوهش: میزان تاثیر عوامل شناسایی شده بر تمایل به فساد کارکنان تا چه میزان است؟

با توجه به پرسش پژوهش بالا، قبل از هر چیز باید مشخص شود آیا توزیع داده‌ها نرمال هست یا خیر. برای انجام این امر از آزمون کولموگروف استفاده شده است که Sig به دست آمده برای متغیر وابسته (۰/۴۵۷) و متغیرهای مستقل (۰/۹۷۸، ۰/۴۰۹، ۰/۴۷۳، ۰/۹۷۲، ۰/۸۲۵، ۰/۴۵۷) از ۰/۵ بیشتر است.

در این بخش جهت بررسی تاثیر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته از رگرسیون چندگانه استفاده شده است. میزان تاثیر هر یک از عوامل پنج‌گانه بر روی فساد مالی سازمان مورد محاسبه و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است که نتایج به دست آمده از انجام رگرسیون چندگانه در این بخش به شرح زیر است.

با توجه به اطلاعات به دست آمده از جدول (۸) که متغیرهای مستقل را در قالب یک مدل نهایی مورد بررسی قرار داده مشخص شد که متغیرهای عوامل پنج‌گانه، متغیرهای موثر در مدل را تشکیل می‌دهند. مقدار ضریب همبستگی چندگانه ۰/۵۸۹، ضریب تعیین ۰/۳۴۷ است. ضریب تعیین به دست آمده حاکی از میزان تغییرپذیری (انحراف) در متغیر وابسته است، و چون مقدار آماره d دوربین واتسون در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد استفاده از رگرسیون مجاز و مناسب است.

جدول ۸: خلاصه مدل و تحلیل واریانس رگرسیون

مدل	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	جمع اسکوارها	درجه آزادی	میانگین اسکوار	F	سطح معناداری	دوربین واتسون
Regression	۰/۳۴۷	۰/۵۸۹	۱۱/۱۹۱	۷	۱/۵۹۹	۴/۱۶۵	۰/۰۰۱	۱/۹۶۲
Residual			۲۶/۱۰۳	۶۸	۰/۳۴۸			
جمع			۳۷/۲۹۴	۷۵				

با توجه به اطلاعات به دست آمده در جدول (۸)، چون مقدار sig به دست آمده کمتر از پنج درصد است بنابراین خطی بودن مدل تایید می‌شود. بر اساس F به دست آمده می‌توان فرض آماری H_0 را نپذیرفت.

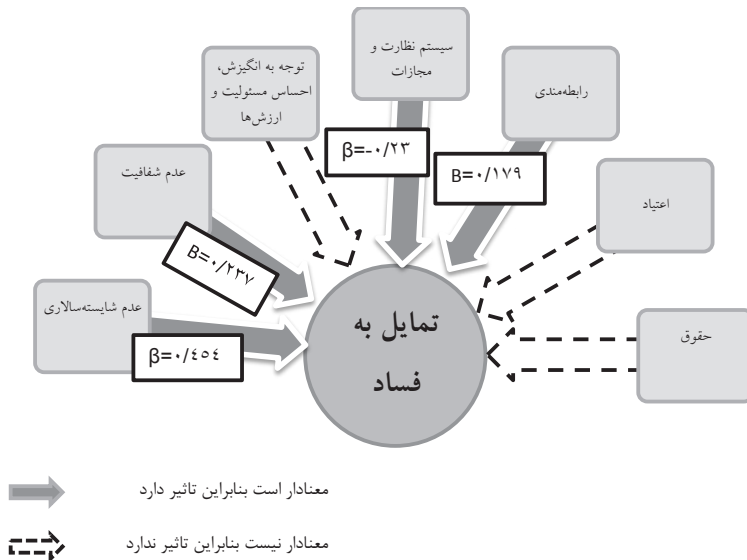
جدول ۹: ضرایب عوامل شناسایی شده

Collinearity statistics		سطح معناداری	T	ضرایب استاندارد	ضرایب استاندارد نشده		مدل
vif	tolerance			بتا	خطای معیار	B	
		۰/۰۰۰	۱۳/۳۸۴		۰/۲۰۵	۲/۷۴۳	Constant
۱/۲۴۱	۰/۸۰۶	۰/۰۰۰	۳/۸۴۱	۰/۴۵۴	۰/۰۸۹	۰/۳۴۳	عدم شایسته‌سالاری
۱/۱۶۲	۰/۸۶۱	۰/۰۴۳	۲/۰۷۳	۰/۲۳۷	۰/۰۹۰	۰/۱۸۶	عدم شفافیت
۱/۰۶۴	۰/۹۴۰	۰/۳۱۵	-۱/۰۱۳	-۰/۱۱۱	۰/۰۸۳	-۰/۰۸۴	توجه به دین، ارزش‌ها و قانون
۱۳۱/۱	۰/۸۸۵	۰/۰۴۶	-۲/۰۴۱	-۰/۲۳۰	۰/۰۸۲	-۰/۱۶۷	سیستم تنبیه و مجازات
۱/۰۵۲	۰/۹۵۰	۰/۰۹۱	۱/۷۱۵	۰/۱۷۹	۰/۰۷۹	۰/۱۳۶	رابطه‌مندی
۱/۴۵۱	۰/۶۸۹	۰/۵۲۷	-۰/۶۳۵	-۰/۰۷۸	۰/۱۰۸	-۰/۰۶۸	اعتیاد
۱/۲۷۵	۰/۷۸۴	۰/۱۵۴	-۱/۴۴۰	۰/۱۶۵	۰/۱۱۰	-۰/۱۵۸	حقوق

با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده از جدول (۹) مقدار sig عامل عدم شایسته‌سالاری، عدم شفافیت و عامل سیستم تنبیه و مجازات کوچک‌تر از ۰/۰۵ است و عامل رابطه‌مندی در سطح ۰/۰۹ معنادار است و بر تمایل به فساد تاثیر دارند. سایر عوامل (از جمله اعتیاد و حقوق که به صورت متغیر مجازی یا دامی وارد مدل شده‌اند) با توجه به sig به‌دست‌آمده بر تمایل به فساد مالی تاثیر معناداری ندارد. همچنین ضریب بتای استاندارد شده عامل عدم شایسته‌سالاری با مقدار بتای ۰/۴۵۴ و عامل عدم شفافیت با بتای ۰/۲۳۷ روی تمایل به فساد تاثیر مثبت دارد و عامل سیستم تنبیه و مجازات با بتای -۰/۲۳۰ بر روی تمایل به فساد مالی تاثیر منفی دارد. در واقع، به ازای یک واحد تغییر در عامل عدم شایسته‌سالاری و عامل عدم شفافیت، به ترتیب تمایل به فساد مالی به میزان ۰/۴۵۴ و ۰/۲۳۷ افزایش می‌یابد. به ازای یک واحد تغییر در عامل سیستم تنبیه و مجازات به میزان -۰/۲۳۰ تمایل به فساد کاهش می‌یابد.

نتیجه گیری

بر اساس پژوهش انجام شده می توان عوامل تاثیرگذار بر تمایل به فساد مالی را در شکل (۲) خلاصه کرد. همان طور که در شکل (۲) مشاهده می شود، عامل عدم شایسته سالاری، عامل عدم شفافیت، عامل سیستم تنبیه و مجازات، و عامل رابطه مندی، روی فساد مالی تاثیر دارند (البته عامل رابطه مداری در سطح اطمینان ۰/۹۰ معنادار است).

شکل ۲: الگوی نهایی پژوهش

نتایج پژوهش حاضر نیز مشابه نتایج حبیبی (۱۳۷۵) است. اگرچه در این پژوهش ابتدا متغیرها با استفاده از تحلیل عاملی دسته بندی شد. حبیبی همچنین در پژوهش خود به این نتیجه رسید که سطح عمومی اخلاق، وجدان کاری، احتمال کشف فساد، علائق خانوادگی و نظارت و مجازات بر سطح فساد تاثیر دارد. نتایج این پژوهش با نتایج مطالعه رشیدی (۱۳۸۶) اگرچه در تعداد و اسامی عوامل تا حدی متفاوت است ولی در اجزا یعنی متغیرها تا حدود زیادی مشابه هستند. رشیدی در پژوهش خود چهار دسته را به عنوان عوامل موثر بر فساد مطرح می کند: ۱. نظام های کنترلی و ارشادی ناکارآمد، ۲. ناکارآمدی قوانین و مقررات، ۳. بوروکراسی حاد، و ۴. تضعیف سرمایه اجتماعی. کنترل ضعیف از سوی مسئولان، ابهام و پیچیدگی قوانین، حقوق پایین کارکنان، پنهان کاری،

نبود شفافیت در رویه‌های اداری، اختیار در تصمیم‌گیری، بوروکراسی، سطح پایین دستمزد، نظام مجازات و کنترل نهادی عواملی است که تانزی (۱۹۹۸) به عنوان عوامل تاثیرگذار بر فساد مطرح می‌کند. نتایج این پژوهش نیز به استثنای موارد امکان کشف فساد و حقوق و دستمزد کارکنان در سایر موارد در راستای یافته‌های تانزی است.

زکوس^۱ (۲۰۰۴) معتقد است اخلاقیات مانع اصلی در برابر فساد است. زیرا اخلاقیات در پی بیشینه‌سازی ارزش‌هاست، درحالی‌که فساد در درازمدت به کمینه‌سازی ارزش‌ها منجر می‌شود. البته هنجارهای اخلاقی در حال تغییر هستند و از فرهنگ، فناوری و مذهب تاثیر می‌پذیرند. به سخن دیگر، سطح استانداردی از اخلاقیات در بخش‌های مختلف زندگی اجتماعی وجود ندارد؛ اما جهت‌گیری اصلی هنجارهای اخلاقی در نقطه مقابل فساد قرار می‌گیرد.

نتایج این پژوهش اگر چه در سطح عوامل با نتایج باشکا و توموتی گیریز (۲۰۱۰) و آتا و آرواس (۲۰۱۱) تفاوت دارد اما در سطح متغیر و عناصر تشابهات زیادی وجود دارد. طریقخان، احمدخان، احمد، و محمود (۲۰۱۲) در مقاله‌ای سه عامل انحصار، پاسخگویی و دارا بودن رای را بر فساد موثر می‌دانند. نتایج این پژوهش در دو عامل اول با پژوهش فوق‌الذکر مشابه است.

در مورد عامل اول یعنی عدم شایسته‌سالاری میانگین به‌دست‌آمده در مورد متغیرهای توجه به منافع شخصی مسئولان، تبعیض میان کارکنان، رابطه‌مداری، فراقانونی عمل کردن مدیران، و کاغذبازی از میانگین نظری (۳/۵) بالاتر است و این نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً نامناسبی است. در مورد عامل دوم یعنی عدم شفافیت، میانگین به‌دست‌آمده در مورد متغیر آزادی عمل کارکنان ۳/۵۷ بالاتر از میانگین نظری است و میانگین به دست آمده در مورد متغیر پست حساس ۴/۵۸ بالاتر از میانگین نظری است و نشان می‌دهد این متغیرها زمینه مناسبی برای تمایل به فساد است. میانگین به دست‌آمده در مورد متغیر آموزش کارکنان ۳/۵۷ بالاتر از میانگین نظری است و این نشان‌دهنده این است که این متغیر در وضعیت نسبتاً نامناسب است.

در مرحله تحلیل عاملی متغیرها تنها ۶۶/۵۴ درصد از متغیرهای تاثیرگذار بر تمایل به فساد مالی در قالب پنج عامل متشکل از ۲۸ متغیر در این پژوهش شناسایی شده است.

پیشنهادات

با توجه به عامل اول موثر بر تمایل به فساد مالی (عامل عدم شایسته‌سالاری) و متغیرهای تشکیل‌دهنده‌ی آن که ۱۵/۸۵۹ درصد از واریانس را تحت پوشش قرار می‌دهد به مدیران سازمان

1. Zekos

مالیاتی استان تهران پیشنهاد می‌شود عامل عدم شایسته‌سالاری را به منظور پیشگیری از تمایل به فساد و کاهش آن به طور جدی مورد توجه قرار دهند. با توجه به یافته‌های پژوهش برای کاهش تمایل به فساد مالی در سازمان مستلزم توجه به نقش کارآمد و اثربخش رهبری مدیران بر کارکنان، اعمال سیستم شایسته‌سالاری و استفاده از کارکنان با توجه به لیاقت و توانایی آنان، اعمال سیستم حقوق و مزایای کارکنان بر اساس نوع پست و خدمت، به‌کارگیری کارکنان در پست‌ها و مسئولیت‌ها با توجه به ویژگی‌های تخصصی آنها، توجه به فضا و محیط کاری کارکنان، تقویت همکاری و مشارکت میان کارکنان و مدیریت، کاهش تبعیض‌های کاری، کاهش کاغذبازی و اصلاح سیستم کارآمد بوروکراسی و برطرف کردن مشکلات و کمبودهاست.

با توجه به سومین عامل موثر بر کاهش تمایل به فساد مالی کارکنان (عامل سیستم تنبیه و مجازات) و متغیرهای تشکیل‌دهنده آن به سازمان پیشنهاد می‌شود با توجه خاص به نظارت هر چه بیشتر و بازرسی‌های دوره‌ای و بیشتر شدن و به روز شدن تبادل اطلاعات میان سازمان‌های نظارتی، وجود یک سیستم پاسخگویی مناسب میان مدیریت و کارکنان، گرفتن بازخورد از عملکرد کارکنان و اصلاح اشکالات آنها، بالا بردن امکان شکایت ارباب رجوع و نظرخواهی از آنان از چگونگی عملکرد کارکنان، اعمال سیستم تنبیه و تشویق متناسب با فعالیت افراد جهت ایجاد انگیزه کاری میان افراد، پرداخت حقوق و دستمزد متناسب با شغل افراد و در نظر گرفتن نرخ تورم، موجبات کاهش تمایل به فساد مالی و در نهایت افزایش بهره‌وری را مهیا سازد.

عامل چهارم (عامل رابطه‌مندی) و متغیرهای تشکیل‌دهنده آن به عنوان یکی از عوامل مهم در تمایل به فساد مالی است. بنابراین پیشنهاد می‌شود قوانین و دستورالعمل‌هایی روشن و بدون ابهام که مانع برداشت فکری متفاوت ارباب رجوع می‌شود تصویب و اجرا کنند. تضاد در برخی از قوانین به کارکنان و ارباب رجوع خود موجب بروز فساد مالی می‌شود و سازمان می‌باید قوانین متضاد را برطرف کند. همچنین با فراهم آوردن شرایطی برای کارمندان جهت افشاگری و اشاعه اطلاعات خبری در مورد فرد خطاکار و عمل غیرقانونی او و حتی در نظر گرفتن جوایزی برای فرد افشاگر، کارکنان سازمان را از انجام فعالیت‌های غیرقانونی منجر سازد. تقویت ارزش‌های اخلاقی از طریق برنامه‌های آموزشی و تبلیغاتی و افزایش تعهد، فساد مالی و در نتیجه احتمال ارتکاب به فساد را کاهش می‌دهد. اجرای برنامه‌های احیای اخلاقی به منظور مبارزه با کم‌کاری، پارتی‌بازی و رابطه‌مداری از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی و آموزش و موعظه‌های مذهبی به کارمندان و تاکید بر نظم و وجدان کاری برای کاهش فساد مالی و نوآوری نقش بسزایی دارد.

با توجه به اینکه تنها ۵۴/۶۶ درصد از متغیرهای تاثیرگذار بر تمایل به فساد مالی در این

پژوهش شناسایی شده است، پیشنهاد می‌شود دیگر متغیرهای تاثیرگذار که پژوهشگر نتوانسته آنها را شناسایی کند، مورد بررسی و پژوهش قرار گیرند.

منابع

الف) فارسی:

- حیبی، نادر (۱۳۷۵). *فساد اداری (عوامل موثر و روش‌های مبارزه)*. انتشارات وقتی، تهران، چاپ اول.
- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ ق). *وسائل‌الشیعه*. موسسه آل‌البتیت، قم.
- دادخدایی، لیلا (۱۳۹۰). *فساد مالی و سیاست جنایی مقابل با آن با تکیه کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد*، نشر میزان، تهران.
- دادگر، حسن. (۱۳۸۲). *فساد مالی در تاریخ معاصر ایران*. نشریه *اقتصاد اسلامی*. پاییز، شماره ۱۱، صص ۱۹-۱۳.
- دشتی، محمد (۱۳۷۹). *نهج‌البلاغه و نامه‌های حضرت امیر (ع)*. انتشارات موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین، قم.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۸۶). *لغتنامه*. دانشگاه تهران - موسسه لغتنامه دهخدا، تهران.
- ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۸۸). *راهبردهای مبارزه با فساد اداری*. انتشارات جنگل، تهران.
- رهبی، فرهاد؛ میرزاوند، فضل‌الله (۱۳۸۱). *بازشناسی عارضه فساد مالی (ماهیت، گونه‌ها، پیامدها و آموزه‌های تجربی)*. جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران - موسسه نشر جهاد، تهران.
- رهنورد، فرج‌اله؛ رشیدی، اعظم (۱۳۸۹). *شناسایی عوامل موثر بر فساد مالی در بین کارکنان دستگاه‌های اجرایی*. *پژوهشنامه مدیریت اجرایی*، دوره ۱۰، شماره ۳۸، تابستان، صص ۵۱-۳۵.
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۸۳-۱۳۷۹). *مستندات برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*. جلد سوم، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- شلالوند، عبدالعلی (۱۳۷۷). *اختلاس و فساد اداری، آفت و توسعه*. مجلس و پژوهش. سال پنجم، شماره ۲۵، خرداد و شهریور، صص ۱۵۰-۱۳۱.
- عظیمی، حسین؛ عطا، علی؛ شائمی‌برزکی، علی (۱۳۸۹). *بررسی عوامل مدیریتی و سازمانی موثر بر فساد اداری-مالی در سازمان‌های دولتی مراکز استان‌های اصفهان و زنجان*. *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*. پاییز و زمستان، ۴ (۲) و پیاپی ۸، صص ۱۴۷-۱۲۹.
- قرآن کریم.
- محمدنبی، حسین (۱۳۸۰). *فساد اداری و مبارزه با آن از نظر سازمان ملل متحد*. وکالت، شماره ۹، صص ۴۲-۳۸.
- مردانی، بیوک (۱۳۷۵). *سبب‌شناسی تخلفات مالی در دستگاه‌های دولتی و روش‌های جلوگیری از آن*،

پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی. مرکز آموزش مدیریت دولتی، کرمانشاه.
نادری، عزت‌الله؛ سیف نراقی، مریم (۱۳۷۱). *روش‌های تحقیق در علوم انسانی (با تأکید بر علوم تربیتی)*.
انتشارات بدر، تهران، چاپ بیستم.

ب) انگلیسی:

- Andersson, Staffan (2002). *Corruption in Sweden: Exploring Danger Zones and Change*, Department of Political Science, Umea University, SE-901 87 Umea, Sweden.
- Andvig, J.; Fjeldstad, O.; Amundsen, I.; Sissener, T.; Soreide, T. (2000). *Research on Corruption: A Policy Oriented Survey*. Chr. Michelsen Institute & Norwegian Institute of International Affairs, Oslo.
- Ata, A. Yilmaz; Arvas, M. Akif (2011). Determinants of Economic Corruption: Cross-section Analysis, *International Journal of Business and Social Science*, 2(13), (Special Issue), pp.161-169.
- Basheka, Benon C.; Tumutegyereize, Milton (2010). *Determinants of public procurement corruption in Uganda: A conceptual framework*, 4th International Public Procurement, Seoul, South Korea, August, pp. 26-28.
- Churchill, Ransford Quarmyne; Agbodohu, William; Arhenful, Peter (2013). Determining Factors Affecting Corruption: A Cross Country Analysis, *International Journal of Economics, Business and Finance*, 1(10), pp. 275-285.
- Dong, Bin (2011). *The Causes and Consequences of Corruption*. Thesis Presented in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Economics. School of Economics and Finance Faculty of Business Queensland University of Technology Gardens Point Campus Brisbane Australia.
- Dreher, Axel; Kotsogiannis, Christos & McCorriston, Steve (2005). *How do Institutions Affect Corruption and the Shadow Economy?*, Centre for Economic and Business Research (Copenhagen) and the Autonomous University of Barcelona, February 21.
- Gebeye, Berihun Adugna (2012). *Corruption and Human Rights: Exploring the Relationships, Human rights & Human welfare*, working paper no. 70. <http://www.du.edu/korbel/hrhw/workingpapers/2012/70-gebeye-2012.pdf>
- Graaf, Gjaltd (2007). *Causes of Corruption: Towards a Contextual Theory of Corruption*, Vrije Universiteit Amsterdam, PAQ SPRING.
- Grieger, J. (2005). *Corruption in Organizations: Some Outlines for Research*, Working Paper No. 203, Department of Economics and Social Sciences,

- University of Wuppertal.
- Kolthoff, Emile W. (2012). *The Quest for Catalysts of Corruption and other Organizational Misbehavior*; Open University/VU University, Netherlands, Paper presented at the 13th International Winelands Conference, Stellenbosch, 2-4 April.
- Liiv, Mari-liis (2004). *Causes of Administrative Corruption: Hypotheses for Central and Eastern Europe*, Unpublished Master dissertation [MPA].
- Myint, U. (2000). Corruption: Causes, Consequences, Cures, *Asia-Pacific Development Journal*, 7(2), 33-58.
- Osuagwu, Linus (2012). Conceptualization of Corruption in Business Organizations, *American International Journal of Contemporary Research*, 2(5), pp. 18-25.
- Pellegrini, Lorenzo; Gerlagh, Reyer (2008). Causes of Corruption: A Survey of Cross-Country Analyses and Extended Results, *Economics of Governance*, 9(3), pp. 245-263.
- Pradhan, Prajwal Mani (2012). *Understanding the Relationship between Human Development Index and Corruption Perception Index for Nepal*, Master in Public Policy and Governance Program Department of General and Continuing education, North South University, Bangladesh.
- Rose-Ackerman, S. (2013). *Anti-Corruption Policy Can: International Actors Play a Constructive Role?*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina.
- Saha, Shrabani & Campbell, N. (2007). *Studies of the Effect of Democracy on Corruption*. In: *36th Australian Conference of Economics*, 24-26 September, Hobart in Tasmania, Australia.
- Tanzi, Vito (1998). *Corruption around the world: causes, consequences, scope, and cures*, IMF Working Paper, Washington, DC.
- Tariq Khan, Muhammad; Naseer, Ahmed Khan (2012). Corruption: Causes and Effects in Pakistan's Case, *International Journal of Business and Behavioral Sciences*, 2(6), June.
- Tavits, Margit (2005). *Causes of Corruption: Testing Competing Hypotheses*, Nuffield College University of Oxford, March 23.
- Treisman, Daniel (2000). Causes Corruption: A Cross-national Study, *Journal of Public Economics*, 76(3), pp. 399-457.
- Wu, Wan-Chen (2011). *Internet Technology and its Impact on Corruption*, a Senior Honors Thesis Presented to the Department of Political Science, University of California, San Diego, March 28.
- Zekos, Georgios I. (2004). Ethics Versus Corruption in Globalization, *Journal of Management Development*, 23(7), pp. 631- 647.